من یوت الحکمة فقد اوتی خیرا کثیرا

بعون اللہ تعالی و قوتہ کتاب مستطاب

المسمی بہ

شراب ستہ

در اثبات

[illegible] بحر العلوم مولینا عبد العلی قدس سرہ باہتمام اقل الخلیقہ محمد یوسف الدین

در مطبع [illegible] آصفجاہی حیدرآباد دکن مطبوع شد

ومن یوتی الحکمت فقد اوتی خیراً کثیراً

بعون اللہ وقوتہ کتاب مستطاب

المسمیٰ بہ

شذرات سنیۃ

از تصانیف ملک العلما بحر العلوم مولینا عبد العلی رضی اللہ عنہ

باہتمام ضعف العباد سید محمد یوسف الدین

در دار الطبع انجمن اخوان الصفا حیدرآباد زیور طبع پوشید

چون همین دانش خداشناسی ست و کتب این دانش خیلے کمیاب این حقیر سگال
میخواهد که از کتب این دانش چندانکه معتبر و صحیح دریابد بواسطه چاپ رنگ ارزانی ریزد
تا آگهی جویان و خداخواهان اگر توانند فیض باسانی برگیرند - باری از دانش خزینه آن خدیو
کشور معنی نسخه چند که در می یابد برو دسے چاپ میکشد تو که بدین حیله سرمایه پذیرائی
بدست آرد -
ازانجاکه سخن از سخن برمیخیزد بدین تقریب لختی از کلمات آن خدیو کشور معنی - نیز
پائین می نگارد تا باشد که دانش آموزان روزگار ازان بهره برگیرند -
میفرمودند آموزنده تا از رسم دانش برگذشته بوالا مرتبه تحقیق نرسیده باشد
دانش آموزان را زین شگرف دانش حرفی در نیاموزد تا کمی ادراک و کوتاهی دانشش بالنسبة الحاد
نرساند و نشود که دیگر آدم زاد از الحادش نافرجامی و بربادی ایمان برگیرند -
میفرمودند دانش خداشناسی بپیدا ریزه گری آسے لیے بندگان نباید اگر این جاوید سعادت
دست ندهد نشاید که آدم زاد کور و فرد شود ناچار باید دانش آموزی در آویزد که در حکمت الهی

* عبارت اند وجود فائز الجود ارسطوی عصر جالینوس دهر حکیم اسلے مولینا مولوی محمد سعید مرحوم مغفور رحمه الله تعالی

والا پایه آگهی داشته باشند گرچه والا پایگی کردار نتوانست رسید باری از گفتار هم بی نصیب نبود و اگرچه پیدائیش اینگونه دانش از ترجمانی بیش نیست مگر همین دانش واپسین دم بکار آید و پس از فروشدن سبب جاوید سعادت گردد.

فهرست کتب که زیر چاپ است

(۱) لوایح شریف — از مولینا عبدالرحمن جامی قدس سره

(۲) فصوص الحکم — از شیخ محی الدین ابن عربی

(۳) کچکول — از شاه کلیم الله جهان آبادی

آنانکه این کتب خواستگار باشند ازین خیر سگال خواستاری نمایند.

سید محمد یوسف الدین

بسم الله الرحمن الرحيم

سبحان الذي تنزه عن كل نقص وتقييد وتقدس عن كل ما يتوهم في الكائنات
من تحدد فهو المحمود في كل مظهر وهو المعبود في كل مسجد ونشهد ان لا اله الا هو
وان محمد مظهر الاتم رسوله وعبده صلوات الله وسلامه عليه وعلى اله وازواجه و
واهل بيته واصحابه اجمعين اما بعد فيقول الفقير الى الله الرحمن الرحيم عبد العلي
ابن الواقف على اسرار الله نظام الدين محمد الانصاري اني كنت صنفت رسالة
عربية فيما عليه الصوفية الكرام واولياء العظام من مسئلة وحدة الوجود وشهود الحق في كل
موجود مع بيان التنزلات الستة التي للذات فيها ظهور للعباد والمصطفين فيها للحق
شهود ثم امرني بان احرر رسالة فارسية في تبيان تلك المسئلة من امره مطاع

والمخالفة عنه لا یستطاع الذی اقرع فی قالب السخاء والنوال والبس من الجود حلیة الکمال واعطاه الله تعالی الخلق الکریم وجعله مورد عنایات الرحیم الامیر ابن الامیر النواب والجاه محمد علیخان انور الدینخان بهادر عامله الله تعالی باحسان فانثلت الامر ووجبت عنان التحریر الیها وفض ختامها بالاختتام اللهم اجعلها تبصرة لکل طالب مبتدء وتذکرة لکل منتهٍ فهنا انا اشرع بدانکه ذات واجب سبحانه تعالی عبارت است از وجود و وجود عین حقیقت وی است سبحانه مراد نیست از وجود مصدر که مفهوم بودن است چه این معنی انتزاعی است تعالی الله تعالی عن ان یکون هذا المعنی عینه بلکه وجود عبارت است از حقیقتی که مصداق وجود مصدری است و بنفس ذات خود کافی است در موجودیت پس ذات حق سبحانه نفس وجود است و در مرتبه ذات خود بری است از شوب کثرت و ماسوای وی که معبر است بعالم شیونات و تعینات و مظاهر وی است سبحانه و تعالی و او سبحانه ظاهر است درین شیونات و ساری است دران نه سریان حلولی و نه سریان اتحادی و مثل این سریان سریان واحد است در اعداد که اعداد عبارت است از وحدات بلا زیادة پس عین واحد ظاهر است در کثرت و این کثرت فی ذاتها وجود ندارد و این کثرت موجود و ظاهر است بوجود ذات وی سبحانه که عین وجود است [illegible] سبحانه ظاهر است درین کثرت

هو الاول

...ول والآخر والظاهر والباطن سبحان الله عما یشرکون پس ذات واجب
سبحانه ... مطلق است از هر قیود حتی که از قید اطلاق نیز مطلق است و در مرتبه
...ت کلی و نه جزوی و نه واحد بوحدة زایده و نه کثیر و نه هیچ وصفی زاید از اوصاف
... نه منزه و مقدس است از تعینات و در مرتبه ذات خود واحد است بمعنی آنکه
نیست ... ی اصلا او ست سبحانه تعالی واجب الوجود بذات خود و عالم
عبارت ... نیات و شیونات این ذات که وجود مطلق است پس او سبحانه حق
منزه است ... ت خود و او ست مشبه در مظاهر کونیه و ذات حق سبحانه تعالی
... اند یکی کمال ذاتی که او سبحانه و تعالی کامل است بذات خود واجب الوجود
است بذات خود بلکه عین وجود است و حاضر است بذات خود نزد ذات خود و غنی است
... یین کمال از عالم که عبارت است از ماسوای او از تعینات. و کمال دیگر کمال اسمائی که عبارت است
از متصف شدن ذات بصفات ذات و بصفات افعال و بصفات فعلیه انفعالیه
و موسوم بودن باسما و اسم عبارت است از ذات مقیده بصفتی و اتصاف باین صفات
ممکن نیست مگر بعد ثبوت اعیان چه علم بی معلوم متصور نیست و نه قدرت بی مقدور
و نه خلق بی مخلوق و همبرین قیاس و اعیان چون ثبوت علمی یافتند مثل انها وجود علمی
پس علم بان اعیان متعلق شد پس این معلومات حق سبحانه و تعالی را عالم گردانید

چہ علم تابع معلوم ست واین اعیان چون باستعدادات خود تقرر ثبوتی یافتند علم بآنها متعلق شد بوجهی کہ بودند وہمچنین این اعیان مقدور ومراد شدند وقدرت وارادت بآنها تعلق گرفت پس حق را قادر ومرید گردانیدند وبرین قیاس صفات دیگر پس در کمال اسمائی غنا ازین اعیان نیست واما اسماء حسنی خواه تنزیهیہ اند یا تشبیهیہ پس ظهور آن بوجهی کہ احکام آن ظاهر می‌شود بسبب مجالی ومظاهر ممکن نیست پس ظهور آن اسما با احکام موقوف بر وجود مظاهر ست در خارج پس کمال اسمائی متصور نیست مگر بعد وجود عالم پس حق تعالے اعیان عالم را موجود ساخت ومظهر اسمای خود گردانید تا اسماء واحکام اسما ظهور یابد وکمال اسما بوجه کمال حاصل شود پس در ظهور اسما غنا نیست از وجود خارجی عالم ونیست غنا الا در مرتبہ کمال ذاتی چنانچہ حافظ شیرازی ہمی میفرماید

شعر پرتو معشوق گر افتاد بر عاشق چہ سود ؛ ما بدو محتاج بودیم او بما مشتاق بود

وشاہد ست بآنکہ گفتہ شد این حدیث قدسی کنت کنزا مخفیا فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق اللہ تعالے میفرماید کہ بودم من گنج مخفی در غیب پس دوست داشتم کہ معروف شوم وظاهر گردم پس پیدا کردم خلق را تا مظاهر من واسماء من شوند و این حدیث اگرچہ محدثان حکم بضعف ان میکنند لیکن صحیح ست نزد اہل کشف کہ صحیح کردند از جناب سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم از انچہ گفتیم ظاهر شد کہ حقیقت واجب

سبحانہ

سبحانہ وجود مطلق ست وحقیقت حقایق ممکنات شیونات وتعینات او ست پس
واجب ممکن نمی تواند شد وممکن واجب نمی تواند شد ومطلق را وجوب لازم ست وتعین را
امکان ومحال ست کہ مطلق عین متعین گردد بسببے کہ اصلا تغائر نماند واطلاق مطلق
باطل شود ونیز محال ست کہ متعین عین مطلق گردد بہ بطلان تغائر زیراکہ تعین از متعین
باطل وزایل نمیشود واصلا در واقع اگرچہ زائل میشود در شہود چنانکہ سالک چون در مرتبہ
فنا فی اللہ رسد تعین مشہود وے نمی باشد واو غافل از تعین خود میشود واما در واقع
تعین مرتفع نمیشود ونیز ظاہر شد کہ حق سبحانہ در کمال اسما غنی از عالم نیست اگرچہ در مرتبہ
کمال ذاتی خود مستغنی ست ونیز ظاہر شد کہ او سبحانہ حق منزہ ست در مرتبہ ذات واو
سبحانہ مشبہ در مظاہر پس او ست جامع میان التشبیہ تنزیہ ونیست منزہ محض بوجہی کہ
قابل اوصاف تشبیہ نباشد اصلا چنانچہ اشعریہ میگویند چہ تنزیہ باین وجہ تقید ست ونیست
مشبہ محض چنانکہ مجسمہ میگویند چہ این تشبیہ تحدید ست واللہ تعالے منزہ ست از ہر تقید
وتحدید واو سبحانہ مشبہ ست در عین تنزیہ کہ او ست باتنزیہ خود در مظاہر او منزہ ست
در عین تشبیہ چہ اعیان ہالک اند واو ست موجود پس مشبہ بچہ چیز باشد ودر قرآن شریف
نصوص دالہ بر تشبیہ کثیر اند از نصوص دالہ بر تنزیہ وشعریہ درین نصوص تکریہ تاویل کنند الا
نص تنزیہ را بران قرینہ گردانیدہ اند شیخ اکبر شیخ محی الدین ابن عربی قدس سرہ

فرمودہ اند کہ مثل ایشان مثل کسے ست کہ ایمان آرد بہ بعض و کفر کند ببعض نیز میگویند کہ عقل اتصاف او سبحانہ باوصاف تشبیہ محال میداند پس عقل تنزیہ ست بتاویل نصوص تشبیہ و شیخ اکبر میفرماید کہ عقل حکم میکند بثبوت رسالت رسل و صدق ایشان و در اخبار بسبب دلالۃ معجزہ و رسل کرام خبر دادہ اند بثبوت صفات تشبیہ پس می باید کہ این اخبارات نیز صادق باشد پس ثبوت تشبیہ لازم می اید بر عقل پس باز آوردن از احکام نصوص تشبیہ از اغلاط عقل ست پس اعتماد بران عقل نشاید و شیخ اکبر قدس سرہ میفرماید در بیان تشبیہ و تنزیہ ۔ فان قلت بالتنزیہ کنت مقیدا ۔ وان قلت بالتشبیہ کنت محددا ؎ یعنے پس اگر تو گوئی تنزیہ فقط شدے قید کنندہ مراللہ را در غیب یعنی منکر ظہور وی میشوی باوجود آنکہ اللہ تعالے خود را وصف کردہ است ببودن و ظاہر اگر تو بہ گوئی تشبیہ چنانچہ مجسمہ گویند اللہ تعالی مجسم و مشبہ است پس میشوی حد کنندہ مراللہ تعالے را باوجودیکہ اللہ تعالی حد ندارد باز میفرماید شعر ۔ وان قلت بالامرین کنت مسددا ؎ وکنت اماما فی المعارف سیدا ۔ یعنی اگر قائل شوی ہر دو از تنزیہ و تشبیہ یعنی ببودن حق سبحانہ منزہ در عین تشبیہ و مشبہ در عین تنزیہ شوی مسدد در معرفت الٰہی و شوی تو امام و سردار در معارف الہیہ باز میفرماید شعر ۔ فمن قال بالاشفاع کان مشرکا ۔ ومن قال بالافراد کان موحدا ۔ یعنے پس کسیکہ بگوید اشفاع ۔ یعنے شفاع بودن وجود یعنی وجودات

متعدد و مباین از حق را وجود علحدہ و ممکن را وجود علحدہ پس او مشرک ست و شریک
اللہ تعالے را گردانیدہ و این شرک خفی ست و کسیکہ بگوید بواحد بودن و فرد بودن وجود
کہ وجود نفس ذات حق ست و واحد ست و کثرت مظاہر او منافی وحدت نیست پس ہست
آن شخص موحد باز میفرماید شعر فایاک والتشبیہ ان کنت ثانیاً وایاک والتنزیہ ان کنت
مفرداً لفظ ثانے یا صیغہ اسم فاعل ست بمعنی ثنا کنندہ و یا بمعنی دومی یعنی باز دار
نفس خود را از تشبیہ مفرد اگر ہستی تو ثنا کنندہ حق را و یا اگر ہستی تو دوم کنندہ حق در وجود
یعنے قایل تشبیہ باین طریق مشو کہ خود را یک موجود دانی و حق را موجود دوم مباین
از خود و مشبہ بلکہ باید کہ قایل تشبیہ شوی در مظاہر مشبہ و باز دار نفس خود را از تنزیہ اگر باشی
تو مفرد یعنے جدا کنندہ مر تنزیہ را از تشبیہ بالجملہ باید کہ قائل شوی بہ تشبیہ در عین تنزیہ
و بہ تنزیہ در عین تشبیہ باز میفرماید شعر فما انت ہو بل انت ہو و تراہ فی عین الامور
مسرحاً و مقیداً ۔ یعنے پس نیستی تو عین آن حق چہ حق وجود مطلق ست و تو مقید و متعین
ہستے چگونہ عین مطلق باشی بلکہ تو عین حق ہستی بحسب حقیقت کہ حق متعین شدہ است
در تو و می بینی حق را در عین موجودات مسرح خلاص از قید التعین و مقید بقید التعین یعنی
ظاہر درین تعین فلا موجود ولا الہ الا اللہ ۔

و مولوی جلال الدین رومی قدس سرہ میفرماید شعر نا منصور یا منصور گفتنت

باطل آمدستی ز صورت رستنت نا مصور یا مصور پیش اوست کو همه مغز است بیرون شد ز پوست یعنی الله تعالی را نا مصور و بے صورت گفتن تو یعنی منزه گفتن تو باطل آمد و همچنین مصور ذی صورت گفتن تو باطل آمد پے خلاص شدن از صورت و نیست این گفتن تو از صورت خلاص شدن یعنی تنزیه محجوب قول باطل ست که این تنزیه نیست حقیقة بلکه تشبیه مجردست و تقیید ست به بودن وی بی صورت و تعیین مجرد از امکان با پیش مراجسام را در وجود همچنین تشبیه محجوب قول باطل ست که تقیید وجود ست در تعیین اجسام نا مصور یا مصور یعنی منزه و مشبه گفتن پیش آنکس است که همه مغز است بیرون شده از پوست یعنی فانی فی الله گشته و باقی شده به بقاے حق و حقیقت امر بر وی منکشف گشته که او تنزیه میگوید در عین تشبیه و تشبیه در عین تنزیه چنانچه در ابیات سابقه فرموده اند از تو اے بے نقش با چندین صور هم مشبه هم موحد خیره سر ۲ و منکران از متکلمین و فلاسفه گاهی ابطال آن باین وجه می کنند که آنچه گفته شده ست مخالف عقل ست بدیهة عقل حکم میکند باستحاله ظهور واحد در کثیر پس وحدت وجود درست نمیشود و جواب آنست که عقل متوسط که مرتاض بکسب علوم باستدلالات عقلیه ست وحدة وجود و ظهور واحد را در کثیر محال میداند لیکن حکم این عقل اعتبار ندارد و استدلالات عقل خالی از خبط نیست

شعر پای استدلالیان چوبین بود — پای چوبین سخت بے تمکین بود — واگر

عقل

عقل حقیقت واقعی ہمہ امور از استدلال خود یافتی حاجت بسوی ارسال رسل وانبیا نشدی وچون حاجت بعثت رسل وانبیا شد معلوم شد که عقل استدلالی قاصر است از درک اسرار الہیہ پس حکم عقل استدلالی لائق تعویل واعتماد نیست واین حکم بدیہیہ مذکورہ حکم عقل نیست بلکہ حکم وہم از غلبہ ضلال شیطان است که او حکم باطل را بدیہی می نماید لہذا عقل استدلالی مشوش است درین حکم گاہی ببطلان ظہور واحد در کثیر حکم میکند وگاہی بہ تجویز آن میکند می بینی که این عقل حکم میکند بوجود ماہیتہ واحدہ که آنرا کلی طبیعی می نامند در اشخاص کثیرہ پس کجا ماند بدیہتہ استحالہ ظہور واحد در کثیر واما عقل کامل که منور بنور الہی است وتابع رسل کرام است وایمان بانچہ اخبار کردند رسل آوردہ است پی تاویل وعلوم را از مشکوۃ رسل وانبیا وبکشف صحیح معاضد بکتاب وسنت میگیرد واین عقل واجب الاتباع است واین عقل ظہور واحد را در کثیر محال نمیداند بلکہ او مشاہدہ این ظہور میکند واین را ثابت وواقع میداند ومنکران از متکلمان خاصتہ میگویند در ابطال که وحدت وجود وظہور حق در کثرت ممکنات مخالف شریعت غراست وشریعت حکم ببطلان آن میکند وجوابش آن است که شریعت آن نیست که متکلمان از آرای خود استخراج کردہ اند اگر مخالف این آرای باشد پس ضرر نمیدارد بلکہ شریعت آن است که اللہ تعالی خبر دادہ است بلسان محمد صلی اللہ علیہ وسلم

و آن کتاب و سنت ست و این وحدت وجود و ظهور واحد در کثیر مخالف کتاب و سنت نیست و نیست مخالف مگر تاویلات متکلمان را که مرکتاب و سنت راست و سید الطائفه جنید بغدادی قدس سره فرموده اند که علمنا هذا مقید بالکتاب والسنة یعنی علم ما که قوم صوفیه ایم این که از کشف حاصل ست مقید ست بکتاب و سنت و کتاب و سنت مؤید اوست و تائید کتاب و سنت ظاهر ست ازان جمله کلمهٔ توحید ست لا اله الا الله چه معنی متبادر تاویل آن ست که هیچ الٰهی موجود نیست مگر الله پس ازان لازم ست که هر چیز که اله ظاهر ست عین الله ست واله عبارت ست از معبود و معبود در لغت عبارت ست ازانکه پیش وے کسی متذلل شود و نیست موجود که پیش وی موجود آخر متذلل نیست پس لازم آمد که هر موجود عین الله باشد بحسب حقیقة پس معبود در هر اله در حقیقة الله ست که در روے ظاهر ست اگرچه عابد از راه حماقت نداند و متکلمان در کلمهٔ توحید تاویل میکنند باین وجه که نیست اله حق که شرع اجازت داده باشد بعبادت آن موجود مگر الله پس اگر اله باطل که شرع اجازت بعبادت آن نداده باشد موجود باشد مضائقه ندارد و نه فهمیدند که این تاویل بعید محض ست عبارت بران دلالت ندارد و خصوص در بدو خطاب نیز چون سید عالم صلوة الله و سلامه علیه و آله و اصحابه فرمودند از کفار قریش که یک کلمه ست که اگر شمایان بصدق بگوئید

مالک

مالک عرب و عجم شوید پس ابو جهل گفت ایا کلمه واحده است حضرت فرمودند صلی الله علیه و آله وسلم بلی کلمه واحده است پس ابو جهل و دیگر حاضران از کفار قریش گفتند کلمه واحده را قبول می کنیم بلکه ده کلمه را پس حضرت سید عالم فرمودند بگوئید لا اله الا الله پس کفار منکر این متنفر شدند و در تعجب ماندند و گفتند که کیف یسع الخلق اله واحد یعنی چگونه وسعت خواهد کرد خلق را یکی اله که خلق کثیر است و اله واحد و واحد وسعت نمیکند که تعینات کثیره در وی حاصل شود و نیز گفتند اجعل الالهة الها واحدا ان هذا لشیء عجاب یعنی ایا گردانیده است محمد صلی الله علیه و آله وسلم اله کثیر را اله واحد و این شی عجیب است و بعض ازان کافران گفتند ما سمعنا بهذا فی الملة الآخرة یعنی نه شنیده ایم ما یان اینکه اله کثیره اله واحد باشد در ملت دیگر پس باید که بنگرید درین قصه به عین انصاف که مخاطبان از کلمه توحید همین فهمیدند که الهه کثیره عین الله اند و در تعجب ماندند و اگر در فهم ایشان می آمد که اله حق عین اله است نه اله باطل پس تعجب چگونه ازآنها صادر می شد و مخاطبان اهل لسان بودند هرچه فهمیدند معنی لفظ همان بود و حضرت سید عالم انکار آن فهم نفرمودند و نفرمودند که مراد از کلمه اله حق است و ازین جعل الکثیر اله واحد لازم می آید پس معلوم شد که معنی کلمه توحید نفی جنس اله است مگر الله تعالی و نیز بروز قیامت وقتیکه کافران خواهند گفت تبا نزا و غیره معبودهای خود را که ما یان اینها را که من دون الله می پرستیدیم آن معبودان خواهند گفت ایشان

کاذب اند درین قول پس حکم بکذب ایشان نیست مگر بجهت آنکه این عبادت و پرستیدن
در حقیقت عبادت حق بود که در تجلی و تعین ظاهر بود و عبادت این متعین نبود پس قول
این کافران که ما یان این تعینات را که سوای الله اند می پرستیدیم کذب و بهتان است
و از آنچه که گفته شد معلوم شد که ظهور حق واحد در تعینات و مظاهر کثیره عین شریعت
است حاشا که مخالف شریعت باشد و رسل صلوات الله علیهم از نوح و شعیب و صالح
و هود همه دعوت نکردند مگر بسوی الله که ظاهر در مظاهر است چنانکه الله تعالی حکایت
میفرماید که این رسل بقومهای خود گفته اند ان اعبدوا الله ما لکم من اله غیره یعنی عبادت
کنید الله را نیست الهی مر شما را غیر وے یعنی هر الهی که شما بالوهیت آن گمان می کنید
عین ذات وی است و همون معبود است در هر تجلی و در هر تعین پس این تعینات را
بگذارید و عبادت آنکس بکنید که ظاهر است درین تعینات و آن الله است و عبادت
مظهر بگذارید و این آیة نص است که هیچ الٰه غیر وے نیست و متکلمان بتاویل خود
کمر بندند که مراد از اله حق است که بشرع عبادت آن ممنوع نیست و نه فهمیدند که
لازم می آید که همه رسل صلوات الله علیهم در اول دعوت خطاب بکلام ماول نکنند
و هیچ یکے از ایشان گاہے کلام صریح در مطلب نفرمایند و این را جایز نمیدارد مگر
مفقود العقل و این ظاهر است و لیکن من لم یجعل الله له نورا فما له من نور و نیز الله تعالی

فرمود هو الله فی السموات والارض — یعنی همون الله در آسمانها و زمین ست و این
آیة نص ست در آنکه الله تعالی ظاهر ست در سموات والارض اسے در مظاهر و متکلمان
بخش تاویل میرانند و میگویند که لفظ الله در آیة بمعنی معبود ست یعنی اوست عبادت
کرده شده در سموات والارض و نه فهمیدند که لفظ الله علم ذات واجب الوجود ست
واطلاق در غیر معنی وے روا نیست و با وجود این چونکه معنی آن شد که اوست معبود
در سموات وارض پس لازم آمد که هرچه معبود ست در سموات وارض عین الله باشد
واین موید مطلب ماست مگر آنکه باز معبود را مقید بعبادت شرعیه کنند پس در نصوص
کلام آسمانی از جمله الغاز میگردد و نیز الله تعالی میفرماید هو الذی فی السماء اله وفی الارض اله
یعنی آن الله آن کس ست که در آسمان اله است و در ارض اله ست و این آیة نص است
در آنکه الله تعالی عین هر الهی ست که در آسمان و زمین اند و متکلمان در تاویل خود
گریسته اند التفات بآن نباید کرد و نیز الله تعالی میفرماید ان الذین یبایعونک —
تحت الشجرة انما یبایعون الله ید الله فوق ایدیهم — یعنی کسانیکه بیعة تو کرده اند بیعت
[illegible] نه مگر الله را پس معلوم شد که حضرت رسول خدا صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم
عین الله بود و صحابه در وقت این بیعت شاید الله بودند در رسول صلی الله علیه وآله
[illegible] آنه نظیر و [illegible] الله تعالی [illegible] این معنی را فرمود که دست الله

بر دست صحابه و متابعین است و آنچنان بود که دست رسول سید عالم بر دست آن متابعین پس معلوم شد که رسول عین الله بود در مشاهده صحابه و متابعین پس دست رسول صلی الله علیه وسلم دست الله است درین مشاهده و آیات و احادیث بسیار مؤید این معنی است که حق ظاهر است درین مظاهر ممکنه لیکن ذکر آن موجب سوی تطویل لهذا ترک کرده شد

سوال اگر کسی گوید که چون این محسوسات مرئی و غیر آن از موجودات مظاهر و مجالی حق اند و با حق اتحاد دارند پس عبادت اینها مذموم و ممنوع نباشد که این عبادت عین عبادت حق است پس میگوییم در جواب که عبادت این مجالی و مظاهر بر دو گونه است یکی عبادت آن متعین بما انه متعین است پس این عبادت شرک است و ظلم عظیم است و انبیا و رسل برای آن مبعوث اند که ازین شرک باز دارند و عابد این متعین بما انه متعین خواه این متعین بائن حقیقت از الله تعالی دانند از جهل خود یا شیونات وی بدانند لیکن در نیت وی عبادت آن متعین خاص باشد و خواه این متعین را آله حقیقی دانند و خواه مقرب بسوی آله حقیقی دانند بهمه حال مشرک است و ظالم است بظلم عظیم و مخلد در نار است و هرگز این شرک معفو و مغفور نخواهد شد و دیگر جهت عبادت است که عبادت کند الله را که ظاهر است درین مجالی چنانچه سجده کند بسوی این متعینات لیکن مقصود و منوی وی باشد سجده الله ظاهر به سجده مظهر ممکن پس

این

این مظاهر قبلهٔ عبادت وسے تعالی شدند پس باید دید که اگر شرع شریف قبله ساخته ان مجلی را تجویز کرده چون کعبه پس عبادت باین وجه روست بلکه واجب واگر شرع اجازت نداده است چون صنم وغیران پس عبادت باین وجه حرام است ومُتبعِد از حق ومشاهده حق وسر دران آن است که اگرچه ظاهر حق واحد است در همه مجالی لیکن در هر مجلی تعین است که در مجلی دیگر نیست وهر تعین خواص لازمه وعارضه دارد پس از لوازم بعضی تعینات آن است که قبلهٔ عبادت باشد که عبادت حق ظاهر دران کرده آید واز لوازم بعض آن است که قبلهٔ عبادت ساخته نشود وعبادت دران نکرده آید واگر کسے ازا قبلهٔ عبادت کند مستحق عذاب وطرد باشد وهمچنین هر اعمال مکلف اگرچه از شیونات حق اند لیکن از لوازم بعض اعمال وتعین آنها آن است که عامل بآن اعمال مستحق ثواب ورضاء حق وقرب الی الله باشد ولوازم بعض آخر وتعین آنها آنکه عامل بان اعمال مستحق عذاب وغضب حق وبعد عن الله باشد وشریعت حقه تفصیل آن بوجه اتم بیان فرمود پس شرع را میزان اعمال گرفتن ضروری ولازم است وچون تفصیل خواص اعمال بوجه مذکور بدون ابانهٔ شرع ممکن نه بود الله تعالے از رحمت خود ارسال رسل نمود تا نفع اعمال وضر اعمال بیان فرمایند واین کلام که گفته شده است در اثنای مقصود واقع شد الحال باز میگردیم بآنچه در صدد بیان آن بودیم پس

بدانکه ذات الله تعالی وجود محض است معرّا است از جمیع اوصاف عارضه و نیست در مرتبه ذات خود موجود بمعنی ما قام به الوجود بلکه او سبحانه در مرتبه ذات خود نفس وجود است و موجود بنفسه است نه بعروض وجود که وصف انتزاعی است و نیست در مرتبه ذات خود معدوم و این ظاهر است بلکه او واجب الوجود است در مرتبه ذات خود که قابلیت عدم ندارد و بجهت آنکه خود وجود است هیچ صفتی از صفات چون علم و قدرت و خالقیت و رازقیت وغیر آن در مرتبه ذات نیست بلکه ذات او سبحانه نفس وجود مطلق است و حاضر است ذات او نزد او و او درین مرتبه با کمال ذاتی خود است از عزّ و استغنا و درین مرتبه غنی است از عالم و ادراک احدی باین مرتبه نمی رسد و هر شئی هالک است درین مرتبه و آنچه حضرت خواجه حافظ شیرازی میفرماید ع عنقا شکار کس نشود دام باز چین - اشارت است باین مرتبه و جناب قدوة صدیقین بعد از انبیا و مرسلین امام اولیا مقربین خلیفه رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم ظاهراً و باطناً بتحقیق امیر المومنین و امام الهادین ابوبکر صدیق رضوان الله علیه فرموده العجز عن درک الادراک ادراک یعنی عاجز بودن از رسیدن ادراک بمرتبه ذات الله سبحانه ادراک است یعنی بذات وے سبحانه ادراک رسیدن محال است پس اعتراف بعجز همین ادراک است و کمال معرفت مقتضی عجز است در حدیث شریف واقع شده

که ان لله سبحانه حجابا من نور و ظلمة یعنی ذات الله را حجاب است از نور و ظلمت مراد از نور اوصاف جمالیه و اوصاف فعلیه اند و از ظلمت اوصاف جلالیه و اوصاف انفعالیه یعنی ذات او سبحانه که غنی مطلق است و وجود مطلق است مستور در ستر صفات است و محجوب بحجاب نعوت است هرگز ظاهر نمی شود و پیش انسان و نه پیش ملائک مقربین شعر

ای برتر از خیال و قیاس و گمان و وهم
وز هر چه گفته اند و شنیدیم و خوانده ایم

و این ذات را که وجود مطلق است و با کمال ذاتی خود است و در پرده غیب است غیب الغیب خوانند و این ذات را ظهور است در مجالی و مدرک و مشهود می شود مر عارفان را در مجالی و این مجالی تعینات و شیونات ذات اند که غیر متناهیه اند لیکن کلیات این مراتب شش اند لیکن دو مرتبه از آنها که تعین اول است و ثانی که تعدد را درین هر دو راه نیست و هر تعینی که مفروض می شود در تحت آن دو مرتبه است و شرکت را درین دو مرتبه راه نیست و باقی چهار مراتب تحت آن هر چهار انواع و اجناس و اشخاص اند بی شمار و ظهور ذات درین مراتب و تعینات برای اتصاف بکمال اسمائی است مرتبه اولی تعین اول و آن عبارت است از ذات حق که متعقل است ذات خود را و عالم را علی الاجمال بما هو که عالم متحد است با آن ذات و صالح است مر ظهور عالم را و هیچ امتیاز و استیاز از ذات ندارد

ومتصف ست بنعوت واسما بتمامها ست علی الاجمال بوجهی که سمیع از قدیر مثلا امتیاز و تمایز
نباشد واین ذات احدیه محضه ست تکثر او ران را نسبت نه اعتباری و نه حقیقی
بهمه ممکنات مستهلک اند درین مرتبه و همه نعوت و اسما مضمحل و منمحی اند درین مرتبه واین
مرتبه را غیب اول می نامند چه ذات از مرتبه غیب الغیب درین مرتبه ظهور کرده ست
اولا و او غیب ست مگر از ذوی البصیره وقاده مؤید بتائید الهی که رسیده اند بکشف حقائق
وبعضی این مرتبه را عما می نامند المرتبة الثانیة تعین ثانی ست و آن عبارت ست
از ذات متجمع مر جمیع صفات و اسما کلیه و جزئیه را علی التفصیل باین وجه که متمیز شود هر اسمی
پس سمیع متمیز گردد از قدیر و قدیر از علیم و درین مرتبه کثرت اعتباریه پیدا شد و اسم عبارت ست
از ذات متصفه بصفتی و کمال اسمائی هویدا شد و این اسما اگرچه متعدد و ممتاز اند لیکن چونکه معبر
واحد ست هر اسمی از ذات تعبیر می تواند شد و هر اسمی تعبیر از دیگری میتواند شد و توصیف

هر اسمی بدیگری صحیح ست چنانکه گفته می شود هو الله الرحمن الرحیم الملک القدوس الخ۔
و درین مرتبه علم تفصیلی باعیان ممکنات علی التفصیل والتمیز حاصل ست مر ذات الله تعالی را
و اعیان ممکنات ثبوت علمی پیدا کردند واین اعیان که در مرتبه علم ثبوت دارند اعیان ثابته
نامیده میشود واین علم خلاق عالم ست که الله تعالی این عالم را مطابق آن علم پیدا
نموده در خارج بر استعداد اعیان و طریق ایجاد این ست که چون اراده الله سبحانه متعلق

میگردد

میگردد یعنی از اعیان آن عین را مخاطب ساخته میگوید کن بکلامیکه منزه است
از حرف وصوت پس آن عین امتثال می نماید و متکون میگردد عقب این قول بلاتراخی
و هر عینی را از اعیان استعداد خاص است بوجود وی در زمان معین واتصاف باوصاف
خاصه یعنی هر عین را امکان وجود نیست بنظر ذات وی مگر آنکه متصف بآن اوصاف خاص
باشد چنانچه عین افضل الصدیقین ابوبکر صدیق صالح نیست مگر آنکه در خارج موجود گردد متصف
بصدیقیه و دیگر مقامات ولایت و عین ابوجهل صالح نیست مگر باتصاف بکفر و هر عین
از اعیان مظهر اسمی است از اسماء الله و آن اسم رب آن عین است والله تعالی
چونکه جواد مطلق است فائض وجود میکند مگر بحسب قابلیت واستعداد هر عین پس شقاوت که
بعض اشخاص راست از شامت استعداد وی وقصور در عین وی است که صلاحیت وجود
ندارد مگر باتصاف شقاوت واین قصور در مفیض نیست بلکه قصور در مفاض علیه است این است
سر قدر علی الاجمال و درین مرتبه واجب از ممکن متمیز گشت چه ذات متصفه باصفات کمالیه
واجب است واعیان که ثابت اند در حضرت علمیه ممکن اند و درین مرتبه دو حقیقت متمیز شدند
یکی ذات موصوفه باصفات کمالیه الهیه و دیگر حقیقت متصفه باصفات کونیه حقیقة اولی
واجب واله است و حقیقة دومی ممکن و عابد است واین بخلاف مرتبه تعین اول است
که آن مرتبه احدیت جمیع اوصاف الهیه و کونیه است واحدیت جمیع اسماست و جمیع اسما،

و اوصاف الٰهیه و کونیه در مرتبهٔ تعین اول واحد اند اصلا تکثر را راه نیست دران مرتبه
بلکه احدیت محضه است لهذا تعین اول را احدیت نام نهند و این تعین ثانی را توحیت
وعین ثابت رسول اللّٰه صلی اللّٰه علیه و آله و اصحابه و سلم محد جمیع اعیان است و از بعبا
فیض مرتبه تعین اول و تعین ثانی هر دو مرتبه الٰهیه اند و ما تحت این مرتبه مراتب ممکنه کونیه
اند بعد این تعین ثانی مظهر هبا مستقر گشته و آن حقیقتی است که صالح است مر ظهور حقایق
امکانیه را و همه ممکنات و کائنات ظاهر و موجود می شوند درین هبا چون اسم رحمن متوجه
شد بسوی اعیان کائنات و رحمت نمود بران کائنات نفث پی کیف نمود و این هبا
متحقق شد پس این هبا عین نفس رحمانی است و این هبا مظهر رب است که ظاهر شد رب
درین هبا و یک اعراضی با صرار سوال کرد از سید عالم صلوة اللّٰه و سلامه علیه و آله و صحابه
که این کان ربنا قبل ان یخلق السموات والارض یعنی کجا بود رب ما پیش از پیدا کردن
آسمان و زمین یعنی قبل پیدا کردن عالم سید عالم فرمود کان فی عماء ما فوقها هواء ولا تحتها
هواء یعنی بود رب ما در عما چنین عما که نیست فوق آن هوا و نه تحت آن هوا و مراد از هوا
عالم امکان یعنی رب در مظهر عما بود که فوق او ممکنی نبود و نه تحت او ممکنی بود و در تعبیر هوا
از ممکن ترشیح است چه عما در لغه سحاب رقیق را گویند و اینجا مراد مظهری است که گفته شد و امام
احمد بن حنبل قدس سره در شرح این حدیث فرموده اند یعنی کان اللّٰه ولم یکن معه شئ یعنی بود

الله تعالی در مظهر عمائی هیچ از ممکنات با وے نبود و شیخ الاسلام عبدالله انصاری گفته که این کلام جامع ست مر اسرار را المرتبة الثالثة مظهر ارواح ست که این تعین مجرد ست از مواد و عوارض اجسام والوان واشکال و قابل ادراک خود و غیر خود ست و قابل اشارت حسیه بذات خود نیست واین ارواح بر دو قسم اند قسمی که با بدن تعلق ندارد و تعلق تدبیر و تصرف و قسمی دیگر اند که با بدان تعلق دارند چنین تعلق واز قسم اول قسمے اند که هایم اند در مشاهده حق سبحانه تعالی از خود خبر ندارند و نه از دیگری منفرد اند در مشاهده جمال حق سبحانه وغرق اند در بحر مشاهده حق واین قسم را تعبیر در کتاب وسنت بملاء اعلی رفته ونامیده میشوند بملائک مهیمه واینها مامور بسجود آدم نشده اند چه تکلیف فرع شعور ست وچون اینها شعور ندارند مکلف بسجود چگونه شوند چنانچه اشاره میکند بسوی این که گفته شد این آیه که در خطاب ابلیس وقتیکه ابلیس ابا آورد از سجود آدم علیه السلام

ما منعک ان تسجد لما خلقت بیدی استکبرت ام کنت من العالین یعنی چه چیز منع کرده ست ترا ازین که سجده کنی ان شخص را که پیدا کردم بدو دست خود آیا تکبر کردی تو یا انکه بودی از ملائک عالیه که مامور بسجود نیستند و در حدیث قدسی واقع ست –

ان ذکرنی فی ملاء ذکرته فی ملاء خیر منهم یعنی اگر یاد کند بنده مرا در ملاء پس یاد کنم من آن بنده را در ملائی که بهتر ست ازان ملا یا دکرده ست بنده دران ملا بدانکه الله تعالی

پیدا ساخت و وجود بخشید اولاد رعا این ملائک مہیمیہ که گفته شده و در صف اخیر این ملائکه پیدا نمود ملکی را مکنون ساخت دران ملک علم هر چیزیکه کائن شود تا دخول اهل جنت و جنته و اهل نار در نار و مذبوح شدن موت و نام این ملک عقل اول و عقل کل است در لسان اهل تصوف و در لسان شرع نام وی قلم اعلی است و تحت این ملک ملکی دیگر است که دران افاضه مر تفصیل این علوم را میکنند و این ملک تحتانی را نفس کل می نامند اهل تصوف و در لسان شرع لوح محفوظ و این لوح محفوظ است از تغیر و تبدل و هر چه شدنی است درین لوح محفوظ است و ثابت است باثبات آن قلم که عقل کل است و ملائک دیگر که انها را علم قدری از کائنات داده شده و در آنها مکنون ساخته شده چون علم کائنات یک سال آن هم ملائکه اقلام اند افاضه می کنند بر ملائک دیگر که تحت ایشان است و این ملائکه الواح اند و گاهی چنین اتفاق افتد که یک حکمی در لوحی ازین الواح ثبت می کنند و مدت آن حکم ثبت نمی کنند بحسب ظاهر معلوم میشود که این حکم باقی است بعد از ان چون آن مدت منقضی شد باز آن حکم محو کرده میشود و ضد وی ثبت کرده می شود اما در لوح محفوظ این تغیر و تبدیل را راه نیست و چون حکم موقت باشد با توقیت

محفوظ است در لوح محفوظ الله تعالی میفرماید لکل اجل کتاب یمحوا الله ما یشاء و

بہشت

یثبت وعنده ام الکتاب یعنی هر مدت را یک کتابیست آن مدة در وی مکتوبست محو می کند الله تعالی چیزرا که میخواهد و ثابت میدارد چیزیرا که میخواهد یعنی در الواح چیزیرا محو میکند بعد انقضای آن اجل و ثابت می نماید چیزیرا در مدت دی و هست نزدیک الله تعالی ام الکتاب و آن لوح محفوظست از محو و اثبات جدید و مراد از ام الکتاب نفس کل است که آن لوح محفوظ است و آن محل محو نیست و محل محو و اثبات الواح دیگر اند چنانکه گفته شد و مفصل و متلو این ملائک مهیمه و عقل کل و نفس کل ملائک دیگر اند صف بصف واقف اند در مراتب خودها درین جوهر عما مامور اند بخدمات و تمثل اوامر حق اند سبحانه چنانکه الله تعالی میفرماید حکایة از ملائکه وما منا الا وله مقام معلوم و نیست یکی از ما مگر آنکه او را مقام معلوم است که تجاوز از آن ممکن نیست و در صف اعلی بعد عقل کل و نفس کل ملائکه مقربان اند چون جبرئیل و میکائیل و همه ملائک منتظر امر اند تا امتثال ورزند و اشارة این ملائکه آیتی است از عصیان امر حق بعد آنها در جوهر عما ملائکه طبیعیه هستند که موکل اند بعالم اجسام علویه از سما و ما فیها و اجسام سفلیه از ما تحت و این ملائکه هم عصیان نمی کنند امر حق را و مشتغل اند بخدمات که مامور اند بآن خدمات و اینها مدبر عالم علوی و سفلی اند و در ایشان بعضی برای انما و تولید و تغذیه و دیگر امورات که تعلق دارد از بدن انسان و بعضی برای کتابت اعمال و اینها

از جمله اقلام والواح اند واینها کرام اند بعض واین الواح محل محو واثبات است وعصیان کہ اینها می نویسند عنایت الهیه محو می سازد وبعض آخر امر بخیر کنند انسان را وهر ملک از ملائک مذکوره تسبیح مر الله تعالی را ست باسما تنزیه وایشان را خبر باسما تشبیه نیست اصلا وهر واحد تسبیح میکند باسمی که مظهر اوست واین ملایک طبیعیه اگرچه وجود اینها بعد عالم شهادت ست لیکن بسبب لطافت وقرب ایشان از عالم جبروت که کثرت تعین ثانی ست در مرتبه ثالثه شمرده شده واز ارواح متعلقه بابدان نفوس فلکیه اند ونفوس حیوانات ونفوس شیطانیه وجنیه ونفوس شیطانیه مظهر اسم مضل اند آنها تسبیح باین اسم می کنند وکمر بند در اضلال خلق اند که مقتضی نشاءة آنها همین است واز ارواح متعلقه بابدان روح انسانیه ست واین لطیفه ایست از لطائف الهیه که علم همه اشیاء دران مکنون ست وبالفعل ست ومظهر ظهور تعین ثانی بر وجه کمال و مشابه ست بعقل اما افضل ست از عقل کل که در عقل کل علم مکنون امور عسی که واقع شوند تا روز حشر ودر روح انسانی همه اشیا مکنون ست بر نهجی که در تعین ثانی بود واین روح انسانی اگرچه امر واحد است لیکن متعین میشود بتعینات کثیر واین متعینات ارواح حیوانیه اند که در هر یک فرد انسانی یک روح حیوانی ساری ست واین روح حیوانی جسم لطیف ست بر شکل بدن انسان وساری ست بتمامه در بدن بوجهیکه

هر جزو

هر جزو وسے منطبق است بر هر جزو بدن بلکه متحد است هر جزو از روح حیوانی در هر جزو از بدن بنوعی از اتحاد که مجهول الکنه است چنانچه حضرت جناب شیخ محب الله الہ بادی قدس سره فرموده اند. ارواحنا اجسادنا واجسادنا ارواحنا. متلذذ و متالم همین روح حیوانی است که متعین است و اما روح انسانی با قطع نظر ازین تعین در مرتبه وحدت خود منزه است از لذت و الم چنانکه شیخ اکبر قدس سره نص فرمودند بدان و این روح حیوانی را که متعین خاص است مرکب قرار داده اند مر روح انسانی را که مجرد از تعین است و مطلق است بجهت آنکه این مطلق را وجود و ظهور نیست مگر درین مقید و آنچه گفته شد همین مراد مولوی جلال الدین رومی قدس سره است از قول وسے. **شعر**

تفرقه در روح حیوانی بود	نفس واحد روح انسانی بود

یعنی تفرقه و امتیاز درین روح حیوانی است که متعین است و اما روح انسانی در مرتبه ذات خود با قطع نظر ازین تعینات نفس واحد است کثرت را در ان راه نیست و روح حیوانی که گفته شد جوهر لطیف است و ابدی است بعد موت معدوم نمی شود و نیست موت عدم بلکه موت عبارت است از تفریق اجزا که این روح از بدن جدا شده خارج می شود و متصور بصورتے از صور مثال منفصل میگردد و در قبر مسئول عنها می شود و سائل دو ملک اند که نام شان منکر و نکیر است چنانکه شریعة حقه بیان آن فرموده به تفصیل و اما آنکه فلاسفه گویند

کہ روح حیوانی جسم بخاری است معدوم می شود وقت موت پس این جسم بخار ست دیگر ست وآن روح حیوانی نیست کہ کلام ما در وست وتفاضل در افراد انسان از جہت تفاضل درین روح ست پس انسان کامل این روح را باز داشتہ ست از تلذذات نفسانیہ و در شہود وسے این تعین فانی گشتہ وحقیقت آنکہ لطیفہ الہیہ ست شہود ساختہ عالم بکلیہ واطلاق آن شدہ وانچہ منقول ست از شیخ صدرالدین قونوی قدس سرہ کہ ارواح اولیا کلیہ اند پس مطلبش آنست کہ اولیا بکلیہ ارواح واقف وعالم اند لیکن در معرفت الہیہ اولیا مختلف اند بحسب مراتب خود ومعرفت آنہا را حاصل ست سر این آن ست کہ این روح اگرچہ فی حد ذاتہ واحد ست وکامل لیکن ہر تعین را خواص ولوازم اند کہ تعین دیگر را نیستند پس در بعضی تعینات در اسفل السافلین می افتد وآن بہ تعین گرفتار جہل میگردد و در بعضی تعینات با علی علیین میرسد وکامل در معرفت آلہی میشود لیکن متعینات در معرفۃ وعلم مختلف اند بحسب استعدادات خود کہ از تعین حاصل ست آنہا را بعضی در کمال قصور اند وبعضی در کمال دون آن وبعضی کم ازین دون وہمبرین قیاس کامل وناقص ومتلذذ ومتالم ہمان روح انسانی است لیکن درین متعینات بشرط التعین و روح سید عالم محمد مصطفے صلی اللہ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم روح اعظم و در ہمہ مواطن متصف بعلم اتم ست واین روح در عالم ارواح نبی مبعوث شدہ بسوی ارواح آخر خواہ ارواح انبیا دیگر خواہ

ارواح

ارواح اولیا خواه ارواح ناقصان ہمہ ارواح ایمان بنبوت روح محمدی آوردند و اقرار
بآن کردند در عالم ارواح و روح محمدی از ہمہ ارواح عہد و میثاق گرفت کہ بعد آمدن در عالم
عناصر مطیع گردند ہمہ ارواح ہمہ آن ارواح بآن عہد و میثاق گواہی دادند واین ست معنی
قول وسے صلی اللہ علیہ واصحابہ وسلم کنت نبیا وآدم بین الروح والجسد. و حدیث
لوکان موسی ابن عمران حیا ما وسعہ الا اتباعی یعنے اگر موسی ابن عمران زندہ بودی
درین زمانہ وسعت نشدی او را اگر آنکہ اتباع من کند نیز بجہت این ست کہ سید عالم
صلی اللہ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم نبی مبعوث بسوی وی بود پس بعد ملاقات البتہ
متبع می شد مر سید عالم را چنانکہ در عالم ارواح متبع شدہ بود چہ او علیہ السلام از
عصیان معصوم ست وبہمین سبب کہ سید عالم صلوات اللہ علیہ وآلہ نبی مبعوث بود
وقت ظہور وی در ارواح وہمہ از امت وی بودند ہمہ انبیا در روز قیامت زیر لوای وی
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم خواہند بود **المرتبۃ الرابعۃ** عالم مثال ست وآن عالمی
ست بین بین میان عالم ارواح وعالم شہادت واین عالم بسبب لطافت خود
مشابہ عالم ارواح ست وبجہتہ ممتد بودن مثل امتداد اجسام مشابہ عالم شہادت
پس این عالم برزخ ہست میان ارواح وشہادت واین بر دو قسم ست یکے آنکہ
[illegible] قوت [illegible] ہست دیگر آنکہ در اد آن آن قوت متخیلہ تعلق وے [illegible]

شہر غیبت و قسم ثانی را مثال منفصل نامند و این عالم لطیف ست و موجود ست
بے تعمل و اختراع و درین عالم متجسد می شوند ارواح و درین عالم بود کہ جبرئیل نازل
می شد بصورت دحیہ کلبی بر سید عالم صلوات اللہ و سلامہ علیہ و آلہ و اصحابہ و درین
عالم مرئی میشود خضر علیہ السلام و غیر وے از انبیا و اولیا علیہم و علیہم السلام و اولیا
متصور بجسد مثالی شدہ ظاہر میشوند بر کسیکہ خواہند ظہور خود بر وے چنانچہ حضرت
امیر المومنین عمر ظاہر شدہ بود بر ساریۂ ابن زنیم و قصہ اش آن ست کہ حضرت امیر المومنین
عمر رضی اللہ عنہ ساریہ را فرستادہ بودند براے غزا بر کافران چون بغزا مشغول شد
کافران منہزم شدہ فرار نمودند بسوی جبل و ساریہ خواست کہ تعاقب آن کفار نماید و در
جبل آنہا خداع کردہ بودند و این واقعہ منکشف گشت بر امیر المومنین عمر رضی اللہ عنہ
و امیر المومنین در مدینہ مطہرہ بر منبر بودند بروز جمعہ در اثنای خطبہ فرمودند یا ساریۃ ابن
زنیم الجبل الجبل و بر ساریہ صورت امیر المومنین عمر حاضر شد و ساریہ مشاہدہ کرد و این
آواز شنید پس با بودن جسد عنصری حضرت امیر المومنین عمر در مسجد مدینہ مطہرہ متصور بجسد
مثالی شدہ حاضر شد نزد ساریہ و این تجسد در عالم مثال منفصل بود و عزرائیل کہ میت را
وقت موت مشہود می شود و درین عالم ست و بعد موت چون روح از بدن جدا می شود
درین عالم متجسد میشود و درین عالم ست سوال منکر نکیر و نیز درین عالم ست راحت

وتلذذات در قبر که حاصل میشود همچنین عذاب قبر ۔ اعاذنا الله منه ۔ درین عالم است

قال الله تعالے حتی اذا جاء احدهم الموت قال رب ارجعونی لعلی اعمل صالحا فیما

ترکت کلا انها کلمة هو قائلها ومن ورائهم برزخ الی یوم یبعثون ۔ یعنی وقتیکه آید

یکی از ان کفار را موت وآن وقت که ببیند جای خود از نار خواهد گفت آن

کافر میت که ای رب رجوع کن مرا بسوی حیات دنیا شاید که عمل کنم عمل صالح

دران چیز که ترک کردم دران عمل صالح چگونه این رجوع خواهد شد که این کلمه ایست که آن

میت قائل آن کلمه باشد یعنی کلام بیفائده است مجاب نخواهد شد و مشتمل بر کذب است

که میگوید لعلی اعمل صالحا چنانکه آیه دیگر شاهد است بران ۔ ولو ردوا لعادوا لما نهوا عنه

یعنی اگر مردود شوند بسوی دنیا هرآئنه عود خواهند کرد چیز را که نهی کرده شده اند از ان

یعنی اشغال ایشان صالح نیست مگر کفر و عصیان را و قوله تعالے من ورائهم برزخ یعنی

پیش آن موتی برزخ است که دران عذاب خواهد شد بر کافران تا وقتیکه مبعوث

شوند در قیامت و مراد از برزخ همین عالم مثال منفصل است و بعد قیمة چون حشر اجساد شود

همین بدن عنصری محشور شود این بدن لطیف گردد و بدن مثالی شود و درین عالم

اهل جنت متلذذ شوند بصور اعمال خود و اهل نار معذب بصور اعمال خود و حقیقتش آنست

که اعمال مکلفین اگرچه اعراض اند درین عالم لیکن حقائق آن جوهر شده باقی می مانند

در مثال منفصل پس اعمال حسنه بجان حور و قصور شده باقی می مانند واعمال سیئه مثل زنا اگرچه عرض است و ملذ است درین عالم لیکن بحقیقت نار محرق و مولم است دران عالم و بسبب انغماس در غواشی بدنیه ملذ می نماید واین جهل مرکب و غلبه نفس و شیطان است دران عالم که حیوة حقیقی است محرق و مولم است الله تعالے میفرماید مرکفار را هل تجزون الا ما کنتم تعملون — یعنے جزا نداده خواهد شد مگر آنچه عمل میکنید واین نص است بر آنکه عمل عین جزا است **قسم اول** که در ادراک وی قوت متخیله شرط است پس موجود میشود از فعل قوت متخیله دران عالم و مشهود میگردد چنانکه صور در خواب دیده میشود و پس این صور گاهے مناسب حقایق موجود میباشد واین رویا معبر نیست بلکه هرچه مشهود شده همان واقع میشود و حضرت جناب ام المومنین عائشه صدیقه — رضی الله تعالی عنها فرموده اند اول چیزیکه بآن ابتدا وحی می آمد بر رسول صلی الله تعالے علیه و آله و اصحابه وسلم رویای صادقه بود در خواب پس نبود آن حضرت که دیدے چیزیرا در خواب مگر آنکه می آمد مانند روشنی فجر — یعنے هرچه می دید همان واقع می شد واین حال آنحضرت صلی الله علیه وسلم بود پیش از رسالت و نزول ملائکه و گاهی این صور اگرچه مناسب حقائق موجوده اند لیکن مطابق بحسب بادی راے نمی باشد واین رویا معبر است و در حقیقت مشهود آن چیزیست که معبر است لیکن صورتیست بصورت مرئیه

چنانکه

چنانکه حضرت سید عالم صلوات الله علیه وآله واصحابه وسلم علم را بصورت لبن دیده بود چنانکه امام بخاری روایت کرده که حضرت سید عالم صلی الله علیه واله وسلم فرمودند که در خواب شیر آورده شد و نوشیدم تا آنکه سیر شدم و باقی بعمر دادم حاضران پرسیدند که تعبیر این چیست سید عالم صلی الله علیه وآله وسلم فرمود که تعبیر آن علم و چنانکه حضرت سید عالم صلوة الله وسلامه علیه وآله ایمان را بصورت قمیص دیده بود امام بخاری روایت کرده که سید عالم صلی الله علیه واله واصحابه فرمودند که در خواب بر من عرض کرده شدند مردمان که برآنها قمیص ها بود بعض قمیص ها داشت تا ثدی و بعض تا کمر و بعض تا ساق عمر را دیدم که قمیص دراز تا زیر پا بود حاضران عرض کردند که تعبیر آن چیست سید عالم فرمودند که تعبیر آن ایمان است و ازین معبرات رویا حضرت ابراهیم علیه السلام بود که دیده بود ابن خود را که اسحاق است بر قول مکشوف اولیا ذبح میکنم و تعبیر آن ذبح کبش بود و کبش بصورت اسحاق نمودار شده بود

المرتبة الخامسة

عالم شهادت و این عالم اجسام است و در جوهر هبا بعد عقل کل و نفس کل هبا پیدا شد و طبیعة و هبا ماده اجسام و طبیعة موثر در اجسام باذن خالق بی شعور مطابق آنچه در نفس کل ثبت شده از افاضه عقل کل و این هبا اولا قبول امتداد جوهری کرده ممتد گردیده شده ظاهر شد و آن کره است که محیط است بعالم اجسام تمامه و این عرش عظیم است

و در هما چهار ملائک موجود شدند که حامل عرش اند و بروز قیمت هشت ملک حامل عرش خواهند شد و این عرش مستوی رحمان است که رحمان بر وی ظاهر است چنانکه الله تعالی فرمود الرحمن علی العرش استوی ولهذا رحمت وی عام است بجمیع عالم و هیچ نوعی از انواع خالی نیست که مشمول رحمت نیست و در غضب هم رحمت الله است چه در غضب رحمت والم عارض بمغضوب الیه میشود و این الم هم حقیقتی است از حقایق که رحمت بآن متعلق شد پس الم در وجود آمد از رحمت و نیز این رحمت است بر مغضوب علیه مثلا الم نار که عاصی را میرسد برای آنکه زنگ گناه از وی زائل شود چنانکه زر سیاه را در آتش میاندازند تا از زنگ صاف گردد و مثل آن مثل احتجام است اگرچه پیش احتجام مولم است لیکن چون معطی صحت است عین رحمت است همچنین الم عاصی در نار و همچنین اقامت حدود است اگرچه مولم است لیکن چون مزیل گناه است عین رحمت است و در جوف عرش عظیم جسمی دیگر است باین شکل و این کرسی کریم است و برین کرسی متجلی است قدمین رحمان که عبارت است از انوار رحمت خالصه و غضب و ازین کرسی غضب و رحمت خالصه متعلق بعباد میشود و درین کرسی ملائک اند خدمت آنها ایصال رحمت و عذاب است بعباد و در جوف این کرسی کره دیگر است که فلک اطلس است و این عرش صغیر است و ازین تغیر در عالم واقع میشود از اسمیکه عرش مظهر اوست و مناسب آن

ملائک

ملائک اند که خدمت آنها ترتیب عالم تغیرات است و در جوف فلک اطلس
فلک ثوابت است و این کرسی دیگر است و دران هم ملائک هستند مناسب آن
اینکه ذکر کرده شد موافق آن است که مکشوف بر شیخ اکبر شیخ محی الدین ابن عربی
قدس سره گشته و در مشهور همین فلک اطلس عرش عظیم است و فلک ثوابت کرسی
کریم است و فلک ثوابت مماس فلک اطلس نیست بلکه درمیان خلو است و دران
جنت مخلوق است سقف جنت سطح فلک اطلس است و زمین جنت سطح محدب
فلک ثوابت است بعد آن نار و زمین و هوا پیدا شده است و از هوا نار متکون شد
بعد ازان در نار و زمین تحجر شده و دخان متکون شد و مرتفع شد و منجمد گشته سبع
سموات پیدا شدند و در هر آسمان ملائک اند مشغل خدمات اند و زیر زمین دوزخ مخلوق
گشته **المرتبة السادسة** مرتبه انسانست و این انسان مظهریست جامع
مر همه مظاهر را چه تعین اول هیچ مافیه ظاهر شده است در تعین ثانی بلکه باهر چیزی که
ظاهر شده است دران از عوالم ثلثه ظاهر شده در انسان و انسان جامع مر جمیع عوالم را
است و حق با جمیع اسماء و صفات خود با جمیع صفات اکوان و مظاهر ظاهر است در انسان
و انسان جامع است همه موجودات را از ازل تا ابد و انسان نامیده شده است بعالم
اصغر و انسان [illegible] و متصرف است در همه عوالم و فیض حق سبحانه تعالی

نمیرسد تسبیح جز از اجزاء عالم مگر بواسطه باطن انسان کامل و لهذا مسجود ملائکه گشته و انسان کامل اگر چه در خلق عنصری اخیر است لیکن بباطن و حقیقت خود اول است و مضاهی تعین اول است و او بود مقصود از خلق عالم و الله تعالی این انسان کامل بدو ید خود پیدا کرد و مراد از یدا و صفات جلالیه و جمالیه و اسما فعلیه و انفعالیه و صفات و اسماء قدسیه و صفات و اسما کونیه است و باقی عالم را بید واحد پیدا ساخته و این حقیقه را ملائکه طلبیده نفهمیدند و گفتند که آیا پیدا میکنی کسی را که فساد در زمین و سفک دما خواهد کرد و ما مسبح هستیم و نه دانستند که تسبیح انها باسم خاص است که آن ملائکه مظهر آن اسم بودند و حال آنکه الله تعالی را اسما اند که ملائکه را خبر از ان اسما نبود و الله تعالی آدم یعنی انسان کامل را تمام اسمار خود تعلیم فرمود چه ادم یعنی انسان کامل مظهر ذات جامعه مر جمیع اسماء است و انسان کامل مسبح بهمه اسماء است پس تسبیح انسان کامل اکمل است از تسبیح ملائکه و الله تعالی به ملائکه تمام کائنات را معروض ساخت و گفت که خبر دهید از اسماء این کائنات یعنی اسمائیکه کائنات تسبیح بآن اسما می کنند و مظهر آن اسماء هستند پس ملائکه چونکه از تکبر منزه بودند اعتراف بعجز خود کردند و گفتند. لا علم لنا الا ما علمتنا. و ادم انباء همه اسما کرد پس ظاهر شد فضل ادم یعنی انسان کامل نزد ملائکه و سبب مسجود شدن انسان کامل معلوم شد و اما ابلیس بسبب ابا آمد و

از سجود وگفت أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِن طِينٍ ۔ یعنے بہترم از آدم کہ انسان کامل ست پیدا کردی تو مرا از آتش وآدم را از طین وطین عبارت ست از اجزاء زمین کہ ممزوج ست بآب وابلیس پنداشت آدم را طین وندانست کہ ظاہر است در وی ذات با جمیع اسماء وصفات وجمیع حقائق عالم کہ ازان جملہ نار ہم ہست وتکبر ورزید بر مظہر کامل شاید تکبر براو ولہذا الملعون ومطرود ازلی گردید وابلیس مظہر اسم مضل است وممکن نیست کہ از و صادر شود سوای اضلال وگمراہی واو تسبیح حق میکند مگر باسم

مضل وآنچہ قریب اوست در معنی ولہذا گفت فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ۔ یعنی قسم بعزت ست ای رب البتہ گمراہ خواہم کرد افراد نوع انسان را یعنی اگر بندہ ہستیم واو خدمت اضلال اختیار نمود تا اسم مضل ظہور یابد لہذا اللہ تعالی او را فرمود —

وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُم بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِم بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ ۔

فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ وَعِدْهُمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ۔ یعنی جنبش بدہ کسے را کہ استطاعت بر اضلال داری بآواز خود تا فریفتہ آواز شدہ در ضلالت افتد وحملہ بیار بر آنہا بسواران خود وپیادگان خود وشرکت کن آنہا را در اموال واولاد تا از جہت اموال واولاد در ضلال افتند ووعدہ کن آنہا تا از وعدہ فریب یافتہ در ضلالت افتند ووعدہ نخواہد کرد شیطان مگر فریب از اینکہ گفتہ است اللہ تعالی معلوم شد کہ اللہ تعالے شیطان را

متمرد شود برای ضلال و اغوا بہر طریقیکہ باشد تا اسم مضل ظاہر شود پس ابلیس مظہر اسم مضل
بجزمت ست و انسان کامل اگرچہ بنظر حقیقت خود جامع جمیع اسما است و ابلیس از اسم
مدد از جزو حقیقت اوست کہ اسم مضل است لیکن او بصورتیکہ ظاہر است در دار دنیا
و در آخرت مظہر اسم ہادی است پس از انسان کامل بجز ہدایت نیاید و از وی فعلے
صادر نگردد مگر آنکہ اثری از آثار ہدایت و اسم ہادی است لہذا اکمل از انسان کامل کہ
رسل و انبیا اند معصوم اند بے شبہ و اولیا از انسان کامل محفوظ اند اگر معصیتی بر سبیل
ندرت از ایشان صادر شود متقارن توبہ و استغفار شود و این اثرے است از آثار ہدایت
و موجب ظہور آیت تواب و عفو و غفور است بدانکہ حق سبحانہ تعالے اگرچہ در ازل
عالم بود و مید است جمیع اسما حسنی خود را و در ذات کونیہ کہ مظاہر آن اسما اند لیکن
خواست کہ یک مظہر سازد کہ در ان اسما حسنی خود کلیہ و جزئیہ کہ از احصا بیرون اند
مشاہدہ کند و آن مظہر در جامعیت مضاہی و مماثل تعین اول باشد کہ جامع است
در مراتب الہیہ و آن مظہر مرآت باشد مر رویت جمیع اسما را مجتمعة دفعة پس پیدا ساخت
انسان کامل را کہ جامع ہمہ اسما و ہمہ مظاہر است پس دید ہمہ اسما و ہمہ کائنات را
در انسان پس چشم گرد بر کائنات عالم پس انسان کامل بمنزلہ دیدہ است مر حق سبحانہ
در رویت اسما و کائنات و ہر کائن مظہر اسمے بود از اسما و او را خبر نبود باسم دیگر کہ

مظهر آن نیست و هر مظهر میداینست که کمال همین است که اسم ظاهر در وے میخواهد و در اسماء تقابل است چه منتقم مثلاً مقابل غفور است پس در مظاهر آن اسماء متقابله تضاد واقع است و هر مظهر میخواهد که دیگر نباشد و باهم متنازع اند پس سببے که ملائک اظهار آن کردند از افساد و سفک دما که عین نزاع است و در همه کائنات عالم بود در ملائکه بود که نزاع کردند در ایجاد آدم یعنی انسان کامل پس افتادند در ان عیب و شعور باین افتادن نداشتند لهذا شرع شریف نهی فرمود از دیدن عیب دیگران و تزکیه کردن نفس خود را و چون تضاد و تخالف در کائنات بنظر اصل حقیقت آنها واقع است پس حقیقةً این کائنات تعاند دیگرے میخواهد لیکن الله تعالے باین تضاد باقی میدارد تا اسماء وے ظاهر باشند و هیچ یکے ازین کائنات قابلیت خلافت نداشت چه بحسب حقیقه خود تربیت مضاد نمیتوانند کرد و چون انسان کامل جامع جمیع اسماء است او را بحسب حقیقت وی مضادت و مخالفت با کسے نیست چه عالم همه اسماء اجزاء و قوای وے اند اگرچه صورت وے که مظهر هادی است ضدیت و مخالفت با مظهر مضل میدارد لهذا الله تعالے ابلیس را عدو آدم فرمود مولانا جلال الدین رومی میفرماید

مثنوی

چونکه بیرنگی اسیر رنگ شد
موسیٔ با موسیٔ در جنگ شد

چون بہ بیرنگی رسی کان داشتے		موسی و فرعون دارند آشتے

لاجرم انسان کامل را خلیفہ خود نمود تا بامداد باطن خود ہمہ کائنات عالم را باقی دارد و ہر کمالے و نقصی را کہ کائنات مستعد اند بآنہا رسانند و این مراد نیست کہ مبقی حقیقت انسان کامل است چہ این کفر است بلکہ جاعل و مبقی و معطی ذات اوست سبحانہ و انسان کامل وسیلہ است در ایصال فیض او سبحانہ و تعالے و اللہ تعالے این انسان کامل را ختم ساخت بر خزائن عالم پس ما دام کہ آن ختم باقی است در خزائن عالم خللی نمی تواند رسید و چون یک فرد از انسان کامل وفات یابد دیگرے قائم مقام وے گردد تا بقای این انسان کامل در دار دنیا علی التعاقب است دار دنیا باقی خواہد ماند و چون انسان کامل باقی نماند در دنیا و ختم ولایت مطلقہ کہ عیسی علیہ السلام اند وفات یابد خلیفہ حق و ختم وے نماند۔ قضاء عظیم واقع شود و آسمان منشق گردد و قیامت قائم گردد و عمارت منتقل بدار آخرت و خلیفہ کامل حقیقۃً سید عالم محمد مصطفے اند صلوات اللہ و سلامہ علیہ و آلہ و صحابہ و قبل مجی سید عالم بعالم دنیا وی انبیا و رسل نائب سید عالم بودند و خلیفہ حق بودند بر عالم و بعد وفات آن سرور عالم صلے اللہ و سلم قطب الاقطاب نائب اوست صلی اللہ علیہ و سلم و قطب الاقطاب خلیفہ حق است و ختم است بر عالم و او امام ہم و

وخلفای حق است و تحقیق امامتش آن ست که قطب الاقطاب در بعضی عوالم بر کرسی می‌نشیند وهمه اولیا سوای افراد که از دائره قطب بیرون اند صف بصف پیش وی حاضر میشوند و دو ولی از وزرای وی اند یکے بیمین نشیند و یکے بشمال و در اصطلاح صوفیه مقام وزرای قطب الاقطاب را امامت میگویند و در رسول سید عالم قطب الاقطاب اند و وزیران او قدوه اولیا افضل الصدیقین امیر المومنین ابو بکر صدیق و حضرت امیر المومنین عمر بودند چنین فرموده‌اند شیخ اکبر در فتوحات و قطب الاقطاب بوزیران خود و اولیا دیگر که اوتاد و ابدال وغیر آنها استمداد میکند تا کائنات را برسانند آنچه در استعدادات آن کائنات است و آن کائنات بلسان استعداد طلب آن میکند واین قطب الاقطاب را نسب سیادت شرط نیست شعر

آن امام حق و قایم آن ولی ست
خواه از نسل عمر خواه از علیست

و شیخ اکبر قدس سره در فتوحات میفرمایند که این قطب الاقطاب افضل اولیا در زمان خود است و خلیفه است بباطن خود و در بعض این خلافت باطنه با خلافت ظاهره مجامع است چون امرا المومنین ابو بکر صدیق و عمر و عثمان و علی و امام حسن و معاویه بن یزید و عمر ابن عبد العزیز و متوکل و در بعضی فقط خلافت باطنه است مفارق از خلافت ظاهره چون بایزید بسطامی و ابن کثیر است انتهی و در اقطاب نیمه

تفاضل باشد بعضی افضل از بعض و شیخ محی الدین عبدالقادر جیلانی قدس سره
از افضل اقطاب بود و قدم وے بر رقاب هر ولی بود اینکه گفته شد همه احوال
انسان کامل واما انسان ناقص اگرچه نوع جمعیت دارد و ملائک وے ساجد
ومنقاد هستند لیکن این سجود و انقیاد مر و وبال ست چه شیطان وی ساجد وی نیست
و غالب ست و او منقاد شیطان خود ست و هرچه شیطان امر میکند او بجا می آورد
و این انسان ناقص چون خواست ارتکاب معصیت کند شیطان امداد او میکند
و ملائکه چون که ساجد و منقاد آن انسان اند معارضه او نمی توانند کرد و چون خواست که
حسنه کند اگرچه ملائک راضی اند بآن لیکن چون شیطان وے ساجد و منقاد نیست
معارضه وی میکند و او را باز دارد از حسنه و چون او منقاد شیطان ست قول او
قبول میکند و از حسنه باز می ماند تا اینکه منغمس شهوات شده و اتباع شیطان
و ورزیده نوبت بشرک میرساند و مشرک گردد اعاذنا الله من ذلک و این انسان
ناقص باسفل السافلین میشود و در صورت انسان باقی ماند و حکم بهایم دارد بلکه
ازوی دون ترست ان هم الا کالانعام بل هم اضل سبیلا والله تعالی احوال
انسان کامل و انسان ناقص درین آیه بیان فرموده لقد خلقنا الانسان
فی احسن تقویم ثم رددناه اسفل سافلین الا الذین آمنوا وعملوا الصالحات

فلهم

فلهم اجر غیر ممنون یعنے هر آیینه پیدا کردیم انسان را در احسن تقویم چه تقویم وے جامع ست و این تقویم فی ذاته افضل و احسن ست از تقویم هر مخلوق بعد ازان مردود ساختیم انسان را در مرتبه و منزلة باسفل السافلین که از انعام نیز بدتر شدند مگر آن انسان که ایمان آوردند و عمل صالح کردند اینها را مردود نساختیم باسفل السافلین بلکه در حسن تقویم باقی ماندند و انسانے که ایمان آورد و عمل صالح کرد انسان کامل ست و ماعداے وی ناقص و نیز باید دانست که الله تعالے امانت را عرض کرد بر سموات و ارض یعنے بر ماسوای انسان همه ابا آوردند که نشات آنها صالح آن نبود و بترسیدند از برداشتن بار این امانت بجهت آنکه دانستند حق آن ادا نتوانستند کرد و انسان این بار امانت را برداشت که نشات وے قابل ادای حق آن بود و عاقبت رنج آن ملاحظه ننمود و مبادرت نمود در حمل بار امانت چنانچه حافظ شیرازی

میفرماید شعر

آسمان بار امانت نتوانست کشید
قرعه فال بنام من دیوانه زدند

و آنچه شیخ اکبر قدس سره در فتوحات فرموده اند که صوفی حکیم ست و حکمت خیر کثیر ست بنص که وَمَنْ یُّؤْتَ الْحِکْمَةَ فَقَدْ اُوْتِیَ خَیْرًا کَثِیْرًا ۔ و آنچه موصوف بکثرت ست قابل قلت نیست اصلا و صوفی در جمیع موجودات نظر میکند که چه حکمت

آسے لیے ساری ست در جمیع موجودات و اللہ تعالے لے انسانرا حامل امانت ساختہ ست پس گردانیدہ ست مر انسانرا نظر شفقت بر جمیع موجودات و عطا کردہ ست انسانرا تصرف در جمیع موجودات بطریق امانت تا کہ ادا کند انسان حق ہر ذی حق مر آن ذی حق را چنانچہ اللہ تعالے لے عطا فرمودہ ست ہر شی را خلق وے کہ حق وی ست بجہت آنکہ در اعیان ہر شی استعداد امرے بود بحسب آن استعداد خلق فرمود آن امر را کہ مستعد آن بود بوے عطا فرمود پس گردانید اللہ تعالے لے انسانرا خلیفہ و دیگر مخلوق را خلیفہ نگردانید پس انسان امین ست بر خلق اللہ پس میل نمیتواند در حق خلق خدا از سنت اللہ کہ جاری ست در حق ہر مخلوق و میرساند بہر شیے کہ اللہ تعالے لے خواستہ ست پس خلق اللہ امانت اللہ ست در ید انسان چنین امانت کہ معروض کردہ شدہ بر انسان پس آنرا برداشت پس اگر ادای آن امانت کند بر طبق حکم اللہ حکیم ست و اگر ادای آن امانت نکرد پس او ظلوم جہول ست و حکمت منافی جہل و ظلم ست پس آنکہ امانت ادا نکرد حکیم نباشد پس تخلق باخلاق اللہ تعالے لے ہمان تصوف ست پس ازین کلام واضح شد کہ صوفی کہ انسان کامل ست ہر ذی حق را از خلق اللہ حق او میرساند چنانکہ اللہ تعالے لے میرساند و مراد از حق ذی حق چیزے ست کہ عین او مستعد اوست پس ہر مخلوق را میرساند آنچہ کہ عین وے

مستعد

مستعد آن بود خواه در شرع آن ظلم یا حق شرعی باشد پس حق ابوجهل آن بود که عین وی مستعد آن بود از کفر و معاصی و اسباب خلود در نار پس هر چه که اعیان کائنات در مرتبه ثبوت مستعد آن است انسان کامل میرساند بادچنانکه سنت الله جاری است تا آنکه آنچه اعیان کائنات مستعد آن است الله تعالی بر طبق استعداد باد میرساند و این تخلق است باخلاق الله و حکمت است و اینکه گفته شده که صوفی حق هر کائن بنظر استعداد وی میرساند همه بنظر باطن انسان کامل است که بباطن حق هر کائن را بمقتضی استعداد میرساند با علم و دانش و اما انسان کامل که صوفی است بصورتیکه ظاهر شده است این صورت مظهر هادی است عنایت کرده شده است مکارم اخلاق و او متصف بمکارم اخلاق است و مکارم اخلاق خود صرف میکند بقدر ممکن و شیخ اکبر بیان آن فرمودند در موضع آخر از فتوحات مدینه چه که صوفیه آن کسانند که اختیار مکارم اخلاق با خلق الله کنند نه غیر صوفیه و صوفیه دانستند که کسی قادر نیست بر رضای جمیع عبدهای الله چه یک چیز موجب رضا یکی میباشد و همان چیز موجب سخط و ناخوشی دیگر میباشد و چون مکارم اخلاق با هر کس محال بود پس اختیار کردند مکارم اخلاق با کسیکه اولی است بمعامله مکارم اخلاق و التفات نکردند بسوی آن کس که در آن ساخط باشد پس نیافتند لائق معامله بمکارم اخلاق مگر الله تعالی

وملائکه را از شر رسل وانبیا و اولیا را پس لازم گرفتند این مکارم اخلاق را تا بعد از آن صرف کردند مکارم اخلاق با حیوانات و نباتات و با اشرار ثقلین مکارم اخلاق نکردند مگر بچیزیکه الله تعالے محتاج گردانید خلق را بانبیا واین هم مکارم اخلاق با الله تعالے ست واگر این قوم قاضی و حاکم باشند در اقامت حدود بر تعلق خلق را راه ندهند بلکه باقامت آن نکنند که اقامت حدود حق الله تعالی ست پس خلق با الله تعالے همین ست که حق وے وفا کنند از انچه گفته معلوم شد که صوفیه که انسان کامل اندمی باید که باخلاق حمیده شرعیه متصف باشند واز باطن تصرف در همه اشیا و مخلوقات بکنند و انسان ناقص هم شریک ست با انسان کامل در حمل امانت لیکن او ادای امانت نمیکند و او ظلوم و جهول ست و امانت عبارت ست از اسرار اسماء الهیه و ادای امانت تخلق باسماء الهیه ست و مظاهر ذی حق را حق وی که مقتضی آن اسم ست که آن ذی حق مظهر اوست

فقط

تمت

اغلاط تنزلات ستة

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۵	۱	متعنیات	تعنیات
۶	۹	تو به گوئی	تو گوئی به
۷	۱۰	الامود	الامور
۹	۱۴	آراسے	آرا
۱۱	۶	الہ واحد	الہا واحدا
"	۱۳	لازم سے آمد	لازم سے آید
۱۴	۵	چواین	چون این
۱۸	۱۵	نمود و خارج	نمود درخارج
۲۱	۵	نداد رو تعلق	ندارد تعلق
۲۴	۱۱	شابه	مشابه
۲۸	۱۴	میشود و درین	میشود درین عالم
۳۰	۳	ملذد	ملذذ
"	۱۰	ابتدای وی	ابتدای وحی

اشتہار

دار الطبع انجمن اخوان الصفا مین بالفعل کتب مندرجہ ذیل مکمل موجود ہین جن صاحبونکو اسکی خریداری منظور ہو مہتمم سے درخواست کرسکتے ہین ۔

نمبر	نام کتاب	فن	نام مصنف
۱	تنزلات ستہ	تصوف	مولانا بحر العلوم عبد العلی قدس سرہ
۲	لوایح شریف	"	مولینا عبد الرحمن جامی
۳	روزنامچہ خانگی		یہ سادی کتاب خانگی اخراجات وغیرہ لکھنے کے کام کی ہے

(۲) جو صاحب کسی کتاب کے ۲۵ نسخے ایک دفعہ مین خرید فرماوینگے اونکی خدمت مین ایک نسخہ بلا عوض قیمت یا فیصدی حصہ سیکڑا کمیشن مجرے دیا جایگا ۔

سید محمد یوسف الدین

مہتمم دار الطبع

ای خواجه کمال مال و فرزند نیست
پند است که بنگر عاقبت چیست

خوش آنکه دمی قید بری بزیست
کز مال و جهان ان پیوست